

kiritmaslik uchun inkubatsion tuxum va 1 kunlik jo'jalarini sog'lom xo'jaliklardan olish hamda barcha transport va taralarni muntazam 3-4 foizli formalin bilan dezinfeksiya qilish hamda oldini olish uchun emlash ishlari o'z vaqtida o'tkazilishi kerak.

Parrandalar infeksiyon laringotraxeitiga qarshi epizootik tadbirlarni bajarishda AVIVAK-ILT dan foydalanib, jo'jalar hayotining dastlabki kunlaridan boshlash samarali natija beradi. Kasallikning oldini olishda muntazam ravishda dezinfeksiya tadbirlarini olib borish ma'quldir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ахмедов Б.Н., Ниязов Ф.А., Ашуров С.А., «Действие иммуностимулятора кавилонна на цыплят». // Ветеринария-Москва-2001. № 9. С. -22-23.

2. Axmedov B.N. "Jo'ja o'stirishning asosiy omillari". // Qashqadaryo gazetasi. 27-fevral.-2009.

3. Axmedov B.N., Mavlonov S.I., "Parrandachilik va qorako'lchilikda yuqori samaradorlikka erishmoqchimiz". // Qashqadaryo gazetasi. 8-yanvar-2010.

4. Axmedov B.N. "Naslli va sog'lom jo'jalar olishiga erishish nimalarga bog'liq". // Qashqadaryo gazetasi. 6-aprel 2010.

5. Axmedov B.N. "Laringotraxeit qanday kasallik?"P // Qashqadaryo gazetasi. 8-oktabr-2010.

6. Авзалов Р.Х., Гуцин П.Я. Влияние геохимические факторов на физиолого-биохимических статус животных // Тр. Башкирский ГАУ, 2006.—С.11-12.

7. Jirjis F.E. Immuno histochemical detection of avian pneumovirus in formalin-fixed tissues / F.E. Jirjis, S.L. Noll, D.A. Halvorson [et all.] // J. Vet. Diagn. Invest. – 2001. –V. 13. – P. 13-16.

8. Mc Mullin P. 2004. Infectious Laryngotracheitis. Pocket Guide Poultry Health // Dis. Aziz T. 2010. Infectious Laryngotracheitis (ILT) targets broilers. World Poultry. 25:-P. 17-18.

UO'K 619.616.98.1.48-053.2.49.091.5.

I.Yu. Sultanova, v.f.f.d. katta ilmiy xodim,
I.D. Sheraliyeva, v.f.f.d. katta ilmiy xodim,
A.X. Xushnazarov, kichik ilmiy xodim,
Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

QUYONLAR KOLIBAKTERIOZ VA SALMONELLYOZ KASALLIGI QO'ZG'ATUVCHISINI TURDOSH PASTERELLYOZDAN DIFFERENSIATSIYA QILISH VA DAVOLASH USULLARI

Аннотация

В настоящее время очень трудно отличить смешанный инфекционный колибактериоз и сальмонеллез от пастереллеза у кроликов. Наблюдение аборт, а также наличие бронхопневмонии и поноса (диареи) очень часто вводят в заблуждение сотрудников и специалистов кролиководческих хозяйств в виду схожести вышеуказанных явлений. Эти бактериальные заболевания являются не только инфекционными, но и сходными, родственными, причем даже возбудители принадлежат к одному семейству, их можно отличить друг от друга только с помощью бактериологических исследований. Несмотря на то, что данные заболевания относятся к одному семейству, дифференцировать их очень сложно, а методы лечения отличаются друг от друга. В связи с широким распространением этих заболеваний их дифференциация и правильное лечение являются одними из актуальных вопросов.

Kalit so'zlar: GPA, GPQ, endo, levin, vismut-sulfid, qonli agar, qon asosli agar, antibiotikka sezuvchanlik, kolibakterioz, salmonellyoz, pasterellyoz.

Mavzuning dolzarbligi: Kolibakterioz, salmonellyoz va pasterellyoz hozirgi kunda dolzarb bo'lib kelayotgan quyonlarning bakterial kasalliklaridan biri hisoblanadi. Ushbu kasalliklar *Enterobacteriaceae* oilasiga mansub bo'lib, deyarli bir xil klinik ko'rishga ega bakterial kasalliklardan biridir [4; C. 28-29., 7; P. 770-830]

Hozirgi kunda quyonchilikni rivojlantirish va aholini parhezboq, oqsilli ozuqa bilan ta'minlash, qolaversa kam

Summary

Currently, it is very difficult to distinguish mixed infectious colibacillosis and salmonellosis from pasteurellosis in rabbits. Observation of abortions, as well as the presence of bronchopneumonia and diarrhea (diarrhea) very often mislead employees and specialists of rabbit farms due to the similarity of the above phenomena. These bacterial diseases are not only infectious, but also similar, related, and even the pathogens belong to the same family; they can be distinguished from each other only with the help of bacteriological studies. Despite the fact that these diseases belong to the same family, it is very difficult to differentiate them, and treatment methods differ from each other. Due to the wide distribution of these diseases, their differentiation and proper treatment are among the pressing issues.

xarajat evaziga ko'p daromad olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-yanvardagi «Chorvachilik tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi¹, PQ-4576-sonli

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PQ-4947-son Farmoni.

qarorini ta'minlash, Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida "Qishloq xo'jaligini ilmiy asosda yo'lga qo'ymas ekanmiz, sohada rivojlanish bo'lmaydi, kambag'allikni qisqartirish va qishloq aholisi daromadlarini ko'paytirishda eng tez natija beradigan omil – bu quyonchilikni rivojlantirishdir", deb ta'kidlagan. Shunday ekan, quyonchilikni rivojlantirish bilan bir qatorda ularning kasalligini o'rganish, to'g'ri tashxis va davolash mavzuning dolzarb masalalaridan biridir.

"Quyon go'shti parhez go'sht hisoblanib, aholi oziq-ovqati tarkibida muhim ahamiyatga ega. U qoramol, qo'y go'shtiga nisbatan yengil hazm bo'ladi, to'la qiymatli oqsillarga boy, xolesterin miqdori kam. Odam organizmi qoramol go'shtidagi 62 % oqsilni o'zlashtira olsa, quyon go'shtidan 90 % gacha o'zlashtiradi. Bundan tashqari, tarkibiy jihatidan (C, B₆, B₁₂, PP) kabi vitaminlar hamda (fosfor, kobalt, marganes, fluor va kaliy) mineral moddalariga boy hisoblanadi" [6; S-91., 5; S-5., 7; 108-109-b., 1; 3-b.]. Hattoki chiqindi mahsulot sifatida quloq tog'ayi oldingi va orqa oyoqlari, sakrash bo'g'inidan kesilgan pastki qismi, dumi yig'ishtirib olinib, sanoat yelimi tayyorlanadi [3; 35-36-b.].

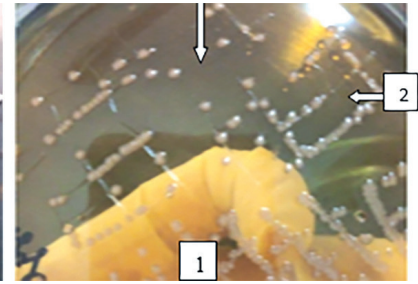
Quyonlarning ushbu infeksiyon kasalliklari asosan aerobol yo'l bilan yuquvchi bakterial kasallik bo'lib, zoogigienik qoidalarining buzulishi hamda noto'g'ri parvarishlash oqibatida immunitet tanqisligi sababli yuqishi aniqlangan. Kasalliklarning oldini olish chora-tadbirlari biroz murakkab bo'lib, ilmiy asosda tashxis qo'yish va oldini olish hamda qarshi kurash, keng ta'sir etuvchi biologik yoki kimyoviy preparatlarni qo'llash yordamida kasalliklarni bartaraf etish mumkin [2; 46-b.].

Mavzuning maqsadi: Quyonlarning kolibakterioz, salmonellyoz, pasterellyoz infeksiyon kasalliklarning quyonchilik fermer xo'jaliklarida tarqalishi, differensial diagnostikasi, to'g'ri tashxis qo'yish va davolash kabi masalalarni hal etish mavzuning dolzarb maqsadidan biridir.

Tadqiqot obekti va usullari: Tadqiqotlar Toshkent viloyatining Quyi Chirchiq tumanida joylashgan quyonchilik fermer xo'jaliklarida olib borildi. Quyonchilik fermer xo'jaliklarida zoogigienik qoidalarining yaxshi rivojlanishiga qaramasdan ularni chet eldan tashish davomida noto'g'ri transplantatsiya qilinganligi sababli ushbu quyonlarning salmonellyoz va pasterellyoz, kolibakterioz bilan aralash holda zararlanishi kuzatildi. Ushbu xo'jalikdan 4 bosh nobud bo'lgan quyon jasadi olib kelindi va laboratoriya vivariyasida patologoanatomik yorib, boks sharoitida zararlangan patologik organlaridan suyuqlik olib (GPQ) go'sht peptonli qaynatmasida ekildi. Olingan namuna ekmalar termostatda 37°C da 18 soatga qo'yildi. Termostatdagi namuna ekmalari olib boks sharoitida har bir probirkadan 0,01 ml miqdorda suyuqlik olinib maxsus petri kosachasidagi oldindan tayyorlangan ozuqa muhitlariga (GPA-go'sht peptonli agari, Salmonella-shigella, qonli agar, endo, vismut-sulfid, levin) ekib qo'zg'atuvchilar differentsiatsiya qilindi. Hamda olingan

1-rasm. E.coli ning GPQ da o'sishi

2-rasm. E.coli ning GPA da dumaloq yarim shaffof, chiziqli (3-5 mm diametrli) (1)-S va (2)-R shakldagi koloniyalari

epizootik qo'zg'atuvchilardan (XB) xalqaro birlikda koloniyadan namuna olib, qon asosli agarda qayta ekildi. Maqsad ushbu qo'zg'atuvchilarni antibiotikka sezgirligini aniqlash bilan birgalikda kasalliklarga qarshi to'g'ri davolash usullarini olib borishdan iborat.

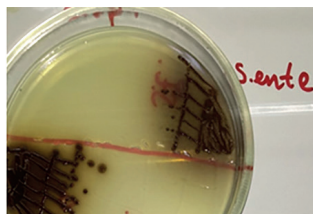
Tadqiqot natijalari: Olingan natijalarga ko'ra, quyonlarning bakterial kasalliklaridan biri kolibakterioz, salmonellyoz va pasterellyozning aralash holda uchrashi hamda ularni bakteriologik usullarda aniqlash va to'g'ri tashxis qo'yish davomida qo'zg'atuvchilarni differentsiatsiya qilish maqsadida turli ozuqa muhitlariga (endo, vismut-sulfid, levin) ga ekib, koloniyalaridan ajratilgan qo'zg'atuvchilarni mikroskopik tekshirishlar asosida farqlandi. Kolibakterioz qo'zg'atuvchisi GPQ ozuqa muhitida bir xildagi loyqalanish kuzatilib (1-rasm), bulutli cho'kmaning hosil bo'lishi aniqlandi. GPA oziqa muhitida esa dumaloq, yarim shaffof, chiziqli (3-5 mm diametrli) S - va R - shakldagi koloniyalar (2-rasm) aniqlandi. Elektiv ozuqa muhitlaridan Endo ozuqa muhitida to'q malina-pushti rangli, metalsimon tovlanuvchi koloniyalar, Levin ozuqa muhitida to'q binafsha rangdagi koloniyalar, Vismut-sulfit agarida 48 soat davomida qo'ng'ir rangdagi koloniyalar E. coli qo'zg'atuvchisi ajratildi.

Quyonlar parenximatov a'zolaridan GPQ ozuqa muhitiga ekilgan ekma termostatdan olib qaralganda, probirkadagi muhit bir xildagi loyqalanish, GPA ozuqa muhitida silliq, kulrang-ko'kimtir (1-3 mm diametrdagi) koloniyalar, Endo ozuqa muhitida och pushti rangdagi koloniyalar (3-rasm), Vismut-sulfit agarida qora tovlanuvchi koloniyalar (4-rasm), Levin, Salmonella shigella, agarlarida och rangsiz shaffof S- va R- shakldagi koloniyalar aniqlandi. Barcha ozuqalardan buyum oynachasiga surtma tayyorlanib, Gramm usulida bo'yalgach, mikroskop ostida kuzatilganda, uchlari to'mtoq uzunligi 1-2 mkm, eni 0,5 mkm tayoqchasimon bakteriya S.enteritidis ajratildi.

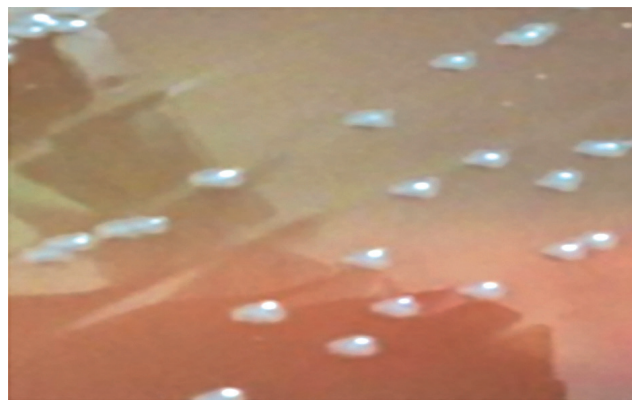
Raqamlangan probirkalardan keyingi ekmadan ajratilgan namuna qonli agar va go'sht peptonli agarlarda namuna olib surtma qilindi. Hamda termostatga qayta qo'yilib, 18 soatdan keyin olingan Petri kosachasidagi koloniyalar S va R (silliq hamda g'adir-budur) shakllari ajratildi (5-rasm). Qayta bu-

3- rasm. Endo ozuqa muhitida *S. enteritidis*-malina rangli o'sishi

4-рasm. Висмут-сулфит агариданинг pushti, *S. enteritidis* qora tovlanuvchi koloniyalar ko'rinishi

5-rasm. Qonli agarda *Pasteurella multocida* qo'zg'atuvchisining S va R shakldagi ko'rinishi

longa ekilgan va termostatga 37°C da 18 soatda loyqalangan namuna olinib, surtma tayyorlanganda, 0,3-1,25 mkm diametrdagi bipolyar, ovoid shakldagi grammanfiy *Pasteurella multocida* qo'zg'atuvchi ajratildi.

Barcha ajratilgan qo'zg'atuvchilarning antibiotiklarga sezuvchanligini aniqlash maqsadida qon asosli agarda dif-fuzlash yo'li bilan surtma tayyorlandi. Tayyor surtma 20-40 daqiqa termostatga qo'yildi. Olingan ekmalar qayta boks sha-roitida maxsus antibiotik shimdirilgan disklar petri kosachasi yuziga 2 sm masofada penstrep, enrofloksatsilin, telozin, li-maksin, oksitetrotsiklin, makrolan, ditrim kabi antibiotiklar o'rnatildi. Tayyorlangan antibiotikli petri kosachasi qayta termostatga 18 soatga qo'yildi. Muddatida olingan ikkinchi petri kosachasidagi namuna antibiotiklardan enrofloksatsilin diametri 25 mm masofani chegaralaganligi ya'ni *S. enteritidis* qo'zg'atuvchisiga sezgir, birinchi petri kosachasidagi namunada esa oksitetrotsiklin 22 mm masofani chegarala-ganligi ya'ni *E. coli* qo'zg'atuvchisiga sezgir va uchinchi pet-ri kosachasidagi namunada penstrep antibiotigi ham 22 mm kenglik diametrini hosil qilgan bo'lib, *Pasteurella multocida* qo'zg'atuvchisiga sezgirliги yuqori ekanligi aniqlandi. Mak-rolan diametri 12 mm masofani , telozin antibiotigiga o'sgan hudud aniqlanmadi, limaksin, makrolan, ditrim 16,15,18 mm diametrdagi chegara hosil qilganligi aniqlanganligini ino-batga olib, ushbu preparat bilan davolash tavsiya qilinmadi. Asosan kolibakteriozda oksitetrotsiklin, salmonellyozda en-rofloksatsilin, pasterellyozda penstrep kabi antibiotiklar tav-siya qilindi.

Xulosa: 1. Quyonlarning kolibakterioz, salmonellyoz, pasterellyoz kasalliklari alimantar yo'l bilan yuquvchi in-feksion kasallik. U tez orada ishtahadan qolish, ich ketish kabi klinik belgilar bilan namoyon bo'lib, quyonchilik fer-mer xo'jaliklarida katta iqtisodiy zararining olib kelishi bilan farqlanadi.

2. Quyonlar bakterial kasalliklariga to'g'ri tashxis qo'yish uchun avvalambor bakteriologik tekshirishlar olib bo-rish shart, chunki ushbu kasalliklarni differentsiatsiya qilish juda qiyin bo'lib, klinik belgilari deyarli bir xil hamda oilasi bir turga mansub qo'zg'atuvchilar hisoblanadi.

3. Ushbu kasalliklarga to'g'ri tashxis qo'yib bo'lgandan keyin davolash ishlarini olib borishda antibiotiklarni to'g'ri

tanlash va qo'llash zarur. Buning uchun kolibakteriozga oksi-tetrotsiklin, salmonellyozga enrofloksatsilin va pasterell-yozga penstrep kabi antibiotiklarni qo'llash maqsadga mu-vofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Amanturdiyev G'.B. "Quyonchilik" fanidan amaliy mash-g'ulot. // Toshkent, 2000. 3-b.
2. Лемес Г., Слесарчук С. О лечении телят при смешанной вспышки паратиф и геморрагической септицемии. // Ветеринария, 1969.- №9. – С. 46.
3. Mamadov F.K., Xolmatov A.X., Sharipov B.S //“Chor-vachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda quyonlarning ahamiyati” //nomli maqolasi //Tosh DAU O'zbekiston Respublikasi qishloq va suv xo'jaligi vazirligi Toshkent Davlat Agrar Universiteti-O'zbekis-ton Respublikasi qishloq xo'jaligi sohasi samaradorligini oshirishda ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy ta'lim muassasalarining rolini os-hirishning dolzarb masalalari// mavzusidagi ilmiy-amaliy konferen-siya materiallari To'plami 2-kitob (22-23 fevral 2018 y.) Toshkent, 2018. 35-36. -b.
4. Марям В.Д. “Болезни кроликов и нутрий” // Витебск, -2007 г. - С. 28-29.
5. Снегов А “Самый полный справочник кролиководов” // Издательства АСТ. Москва, 2014 г. – С. 5.
6. Сысоев В.С. “Кролиководство” // Москва, 1985 г. – С. 91.
7. Qayumov A.S., Hamraev F.O'zQXIIChM Navoiy viloyat “O'zbekistonda quyonchilikni rivojlantirish va eksportbop mah-sulotlar ishlab chiqarish” // “O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi sohasi samaradorligini oshirishda ilmiy tadqiqot institutlari va oliy ta'lim muassasalarining rolini oshirishning dolzarb masalal-ri” // mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami 2-kitob Toshkent, (22-23 fevral 2018y.) 108-109-b.
7. Nolan L.K., Vaylancourt J.-P., Barbieri N. L., Logue K. M. Colibacillosis D.E. Swayne (Ed.), Poultry Diseases, Wiley Online Library, Ames, Iowa (2020) – P. 770–830.